

Södertörns högskola | lärarutbildningen

Kandidat 15 hp | Utbildningsvetenskap C | HT terminen 2010

Islam i religionsboken

- Framställningen av islam och muslimer i tv religionsböcker för gymnasiet 15 hp

Av: Jamil Akkawi

Handledare: Willy Pfändtner

Abstract

The main objective of this research was to examine description of Islam in two different schoolbooks about religion. The rapport starts with an introduction of the subject and discusses the background of the topic. After the presentation, aims, and the questions I present my methods and material used in this research. Following the method and material is earlier research where I mention some of the previous rapports and results of researchers within the discourse. The theory used to investigate the text is postcolonial and the orientalism theory presented by Edward Said.

The intention of the research was to answer if the books representation contributed to an oriental description of Islam and Muslims and to see how the text and pictures where used and structured. Similar researches have been presented earlier but this rapport handles a completely new book and a reedited book. The first book is written by Lars-Göran Alm and is called "Religionskunskap A" this book has been published before and is commonly used in schools all around Sweden. The other book is written by Olov Jansson and Linda Karlsson and is called "Religionskunskap A, en mosaik" and had its first release in 2009. The result shows that the book written by Alm represents a more oriental description and the text structure leaves the reader sometimes confused and wanting more. Alm chooses to bring up subjects like Islamism and circumcision of girls but both books mentioned a willingness of Shia Muslims to commit suicidal bombings. Alm left out more spiritual aspects like religious holidays and Sufism. The other book written by Jansson and Karlsson had some tendencies to an oriental description of Islam but not in the same extent as Alm. Jansson and Karlsson also gave a clearer representation of a Swedish context, which made the religion more present and not as distant

Student: Jamil Akkawi
Södertörns Högskola
HT10
Handledare: Willy Pfändtner
Examinator: Beatriz Lindqvist

860712

as Alm. Both books used pictures to complement the text and in most cases in Alms book the pictures were images of places and persons in other continents and countries then Europe and Sweden.

Innehållsförteckning

Inledning	5
Syfte/ Frågeställning.....	8
Forskningsöversikt	9
Material/Avgränsning	15
Metod	17
Teoretiska utgångspunkter	20
Samtida islamforskare.....	20
Postkoloniala teorier	21
Problem med postkoloniala teoribildningar.....	23
Undersökning/analys	25
Islams framväxt, historien om Mohammed.....	25
Inriktningar: Sunni och Shia.....	27
Heliga skrifter.....	30
De fem pelarna.....	36
Moskén.....	41
Regler i vardagen.....	42
Omskärelse.....	43
Islamism.....	44
Muslimsk konst och kultur.....	44
Bildanalys.....	45
Orientalistisk analys.....	49
Avslutande diskussion	52
Referenser	54

Inledning

En av lärarens viktigaste uppgifter är att främja ett kritiskt förhållningssätt till det som förmedlas ut till eleverna som undervisas. Läroböckerna är ett av verktygen som används i dagens skola för att behandla olika ämnen i skolan och därför ett självklart föremål för källkritik. I Lpf 94 står det följande:

Skolan skall sträva efter att varje elev ska öka sin förmåga att självständigt formulera ståndpunkter grundade på såväl empirisk kunskap och kritisk analys som förnuftsmässiga och etiska överväganden (Lpf 94)

Det är en huvudsaklig uppgift för skolan att arbeta utifrån att ständigt utöka förmågan för elever att kritiskt förhålla sig till det som behandlas. Skolan bör därför utgå ifrån att både läraren och eleven i samspel med varandra ska främja ett dynamiskt arbetssätt för att skapa ett självklart reflekterande kunskap och förhållningssätt till bland annat kurslitteraturen.

Tidigare granskningar av Skolverket har visat på att det förekommer läroböcker som i allra högsta grad är ogynnsamma för undervisningen. Jag refererar från en granskning av olika läroböcker för både grundskolan och gymnasieskolan som gjorts 2006 av Skolverket.

Skolverkets granskning av läroböcker visar att det förekommer onyanserade och stereotypa beskrivningar i läroböcker som upplevs som kränkande eller diskriminerade av olika grupper av elever. Det är därför viktigt att lärarna kritiskt granskar de läroböcker som används så att eleverna får en nyanserad och allsidig undervisning (Skolverket 2006)

Det finns alltså en tydlig problematik i skolvärlden där läroböcker bidrar till att stärka stereotyperna.

Inom religionsämnet i gymnasiet råder det ofta tidsbrist för lärare och elever att noggrant gå igenom det som bör behandlas i t.ex. en Religion A kurs. Idealet vore att det inte skulle råda tidsbrist utan att läraren som en professionell yrkesman eller yrkeskvinna skulle undervisa genom t.ex. föreläsningar och läroböcker med det kritiska förhållningssättet som utgångspunkt. Men eftersom verkligheten inte speglar idealet får läroböckerna en stor roll i förmedlingen av kunskap kring en religion. Detta visar ytterligare på betydelsen av en lärobok som lever upp till de kraven om en nyanserad och inte stereotypisk beskrivning.

I en undersökning genomförd i Norge svarade ca 80 procent av lärarna att lektionsplaneringen utgick ifrån läroböckerna samt att ca 78 procent av lärarna angav att läxorna utgick ifrån läroböckerna. (Mattler 2008:20)

I undersökningen "läromedlens roll i undervisningen" som Skolverket gjorde 2006 som syftade till att ta reda på vilken roll som läromedlen har i ämnen som bild, engelska och samhällskunskap bekräftas en omfattande användning av läroböcker i undervisningen. (Skolverket 2006)

Detta innebär att en viss slutsats kan dras om användandet av läromedlen eftersom att både undersökningar i Norge och Sverige visar tydligt på att läroböcker har en betydande roll i undervisningen.

Men vad är det som styr urvalet vid inköp av läroböcker till religionsämnet? Först och främst styr självklart skolans ekonomi som inte alltid tillåter ständiga inköp av t.ex. uppdaterade religionsböcker även om det finns en medvetenhet kring bristerna i innehållet.

Förutom skolan bör även förlagen och författarna till läromedlen reflektera kring vad som produceras för att ta inte bidra till ogynnsamma undervisningsförhållanden. De olika förlagen styrs även de av ekonomiskt hänsynstagande som generera vinst till företaget vilket inte alltid bidrar till att de läroböcker som säljer mest även är de som

Student: Jamil Akkawi
Södertörns Högskola
HT10
Handledare: Willy Pfändtner
Examinator: Beatriz Lindqvist

860712

håller högst standard för undervisning. I Religionsämnet ska eleven förhoppningsvis genom att undervisas i t.ex. kristendom, islam, judendom, hinduism samt buddhism bilda en egen uppfattning kring trosuppfattningarna som i sin tur bidrar till att motverka stereotypa uppfattningar och främlingsfientlighet.

I dagens samhälle där fientligheten mot islam växer är religionsämnet en av många verktyg till att bekämpa fördomarna.

Syfte/ frågeställning

Syfte:

Syftet med denna uppsats är att analysera islamkapitlet i två olika religionsböcker för gymnasieundervisning i religionskunskap. Undersökningen ska ge svar på om religionsböckerna bidrar till en orientalistisk beskrivning av islam och muslimer och hur texterna och bilderna strukturerade?

Frågeställningar

- Hur är texterna strukturerade? Vilka aspekter lyfts fram? Vilka aspekter i sin tur tonas ner eller bortses ifrån i islamkapitlet i läroböckerna?
- Kritiserar författaren/författarna innehållet i beskrivandet av muslimer och Islam?
- Vilken betydelse har bilderna samt vilket urval har genomförts och hur kan de tolkas?
- Bidrar läroböckerna till en orientalistisk framställning av islam?
- Innehåller kapitlen kring islam småfel och missförstånd?

Forskningsöversikt

Att analysera läromedel har varit intressant sedan långt tillbaka och där en hel del fokus har varit på att undersöka diverse religionsböcker som används i skolvärlden. Nedan ska jag redovisa några viktiga personer och institutioner som har forskat kring läromedel men främst inom religionsämnet.

Skolverket har under de senaste åren valt att undersöka användandet av läroböcker samt betydelsen som läromedlen har fått i skolan. Detta har bland annat resulterat i en undersökning kring läromedlens roll i skolan 2006 där undersökningen inriktades på engelska, bild och samhällskunskap.

Materialet till undersökningen var däremot inte endast läroböcker utan enligt detta nedanstående utdrag var det även andra sorters läromedel:

Läromedel i denna undersökning avser inte enbart läro- böcker eller annat skriftligt material, som t.ex. tidningsartiklar, uppslagsverk och skönlitteratur, utan att det även omfattar t.ex. Internet och dataprogram, filmer och konstverk, naturen (djur och växter) och lärosituationer som t.ex. studiebesök. Läromedelsbegreppet omfattar i denna undersökning även så kallade lärarhandledningsböcker och annat referens- och stödmaterial som vänder sig till lärare och som de kan använda sig av i utformningen av sin undervisning och som på så sätt indirekt påverkar elevernas skolverksamhet.

(Skolverket 2006:15)

Syftet med undersökningen var att studera läromedlens roll i grundskolan och till sin hjälp fanns följande frågeställningar:

- Vilka läromedel används?
- Hur arbetar lärare med olika läromedel?
- Vilken betydelse har läroböckerna till andra läromedel?
- Hur väljer skolan/lärare läromedel?
- Vilken betydelse har läroplan och kursplaner för val av läromedel?

- Hur bedömer och utvärderar lärarna läromedel?

(Skolverket 2006:15)

Resultatet av studien visade att användningen av läromedel var omfattande inom främst engelska och samhällskunskap men inte alls i samma utsträckning inom bildämnet.

Inom engelskan användes läroböckerna i princip varje lektion samtidigt som samhällskunskapen kombinerade läroboken med användandet av internet samt tidningsartiklar. En kort slutsats är då att inom både samhällskunskap och engelskan spelade läromedlen en viktig huvudroll i förmedlandet av kunskap till elever. Detta kommer även fram i studien där en klar majoritet av lärarna i engelskan menar på att läromedlen har en styrande roll i undervisningen samtidigt som hälften av lärarna i samhällskunskap höll med om detta.

I valet av läromedel visar undersökningen på att det är skolans ekonomiska resurser i kombination med lärarnas kompetens i undervisande ämnet samt elevernas behov som styr valet av läromedel. Enkätundersökningen som genomfördes i studien visar även att skolans läroplan, kursplan samt betygskriterier har en viss betydelse för valet av läromedel (Skolverket:2006)

Det går inte att nämna granskning utav läromedel i Sverige utan att ta med Kjell Härenstam som är professor i religionsvetenskap på Karlstads universitet och inriktar sig på religionsdidaktik. I uppdrag av skolverket genomförde Härenstam en undersökning 2006 av läroböcker bland annat inom religionsämnet för både grund och gymnasieskola.

Utgångspunkten för undersökningen av läroböckerna var läroplan samt kursplaner med speciellt fokus på:

människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta. (Härenstam, Skolverket:2006).

Härenstam problematiserar användandet av kursplan och läroplaner där han menar på att det finns en problematik med att t.ex. definiera jämställdhet eftersom att tolkningsmöjligheterna är stora och begreppet inte är oproblematiskt att hantera som en kriteriegrund. Men begrepp kan inte tolkas hur som helst och därför finns det ändå vissa gränser som gör det möjligt att tala om jämställdhetens mål t.ex.

Härenstams frågeställningar i skolverkets undersökning:

- Presenterar läroboken religionen i fråga på ett sätt som innebär en konflikt med rimliga tolkningar av värdemål i läroplanerna?
- Är det korrekt att beskriva religionen på det sätt som görs i läroboken?
- Är boken saklig och allsidig?

Härenstams menar i sin slutsats av granskningen att framställningen av islam har förbättrats på senare år och detta kan bero på den tidigare kritiken som kom fram av bland annat Härenstams avhandling från 1993 (Härenstam:1993). Men detta innebär inte att de texter och bilder som används inte är helt oproblematiska och det finns en del kvar att förbättra enligt Härenstam. (Härenstam, Skolverket:2006).

1993 genomförde Kjell Härenstam en omfattande granskning av läroböcker om islam som är inriktade mot grundskolan samt gymnasieskolan. Framställningen av islam ställdes mot kursplanerna Lgr-80 för grundskolan och Lgr 70 för gymnasieskolan. Som fokus hade Härenstam bland annat beskrivandet av Gud, Djihad och

Kvinnan/familjen i religionsböckerna. Härenstam kom fram till att det stora problemet med läroböckerna är att de inte problematiserade begreppet Islam. Bilden av islam är ofta "socialantropologisk" där mellanöstern allt för ofta får representera "hela" islam. Beskrivandet av islam som en enhetlig social grupp som representeras av mellanöstern var den bilden som gavs utifrån läroböckerna. (Härenstam 1993:156).

Jonas Otterbeck som är islamolog och verksam vid Malmö högskola har bland annat arbetat med att förstå Islam i vår nutid och bland annat forskat kring muslimer i Sverige. I en forskningartikel som publicerades 2007 i "*Journal of ethnic and migration studies*" granskar Otterbeck religionsböcker som används i undervisningen inom religion i skolan.

I sin granskning undersöker Otterbeck sju olika religionsböcker som publicerats mellan år 1998 och 2000 där vissa är reviderade från tidigare upplagor. Utgångspunkterna för granskningen är att bland annat analysera texternas struktur för att ta reda på om detta påverkar förmedlingen av kunskap, undersöka urvalet av kunskap som lyfts fram samt kunskap som inte väljs att belysas, om innehållet tenderar att fixeras på en bild av islamism och inte på andra former av Islam samt åskådliggöra vissa småfel som förekommer i boken.

Otterbeck kritiserar även sitt egna uppdrag och menar på att författarna av läroböckerna inte har en helt enkelt uppgift i förmedlandet av en religion. Vad kan man egentligen begära av författarna? Är det fullt möjligt att skriva ned en hel trosuppfattning på ett antal sidor utan att det resultera i att alla som läser texterna har en åsikt om vad som fattas eller bör ändras?

Det som kan begäras enligt Otterbeck är självklart att texterna som används inte innehåller felaktig information. Det är även viktigt att nämna att det finns olika former av tolkningar och därför ska det framgå vilken tolkning det är som framställs i religionsböckerna. (Otterbeck 2007:17).

Eftersom att denna uppsats även kommer att behandla bildanalys av läroböcker kommer jag använda mig av Rune Petterson som är verksam vid Mälardalens högskola som har skrivit om bilder i läromedel där han redogör för användandet av bilder i läroböcker bland annat. I sin text berör Petterson frågor kring hur urvalet av bilder genomförs vid användning i läromedel.

Petterson menar att arbetet med att välja bilder till läroböckerna är en omfattande process där bildredaktören med sin arbetsgrupp väljer ut bilder efter noga eftertänksamhet. Det är viktigt för bildredaktören att bilden främst har ett pedagogiskt värde och är estetiskt tilltalande för att kunna komplettera tillhörande text. Källan för urvalet av bilder är oftast en bildbyrå där bilderna redan finns. Det är alltså inte alltid en fråga om att producera nya bilder. (Petterson 2008:98).

I sin text skriver Petterson om hur bilder i t.ex. läromedel kan analyseras och menar på att följande punkter kan underlätta för en bildanalys.

- **Bildläsbarhet (BLIX)** : Mäter huruvida informationsbilden är enkel eller svår att läsa. För att en bild ska vara användbar i en lärobok bör BLIX värdet vara högt. En faktor som bidrar till god läsbarhet är t.ex. bildens undertext som kan bidra till att lättare förstå bilden.
- **Sändare:** Vem eller vilka är sändare av bilden? Vad har bilden för funktion?
Mottagare: Vem riktar sig bilden till? Mottagarens förutsättningar att tolka bilden?
- **Mottagare:** Vem riktar sig bilden till? Mottagarens förutsättningar att tolka bi
- **Utförande:** Vilken typ av bild är det? T.ex. Storlek, form, färg.
- **Kontext:** I vilken kontext/situation är bilden placerad?

- **Associationer:** Vilka associationer, tankar, föreställningar ger bilden upphov till?
- **Bildspråk:** Finns det en eller fler sätt att tolka bilden? Finns det dolda budskap i bilden?
- **Estetiskt värde:** Är bilden estetiskt tilltalande?
(Petterson 2008:99-106)

Ovan har jag endast nämnt relevanta kriterier som Petterson nämner till min egen analys av bilder som förekommer i läroböckerna.

Material/Avgränsningar

Undersökningen kommer att baseras på att analysera religionsböcker som faller under kategorin läromedel. Jörgen Mattlar reder ut begreppet läromedel i sin bok ”skolbokspropaganda” där han med hjälp av kriterier från statens institut för läromedelsinformation menar på att det finns två typer av läromedel. Den ena benämns som endast läromedel och den andra är basläromedel och innefattar:

- Faktabok, grundbok, kursbok, basbok, textbok i språk, läslära för mellanstadiet samt bibel.(Mattlar 2008:19).

Denna undersökning kommer alltså att behandla basläromedel som i detta fall är religionsböcker. Läroböckerna som kommer att undersökas utifrån frågeställningarna och syftet i denna uppsats används i undervisning på gymnasienivå. Den första boken är skriven av Lars-Göran Alm och heter ”*Religionskunskap*” denna bok har utgivits i flera år och den senaste reviderade versionen kom ut 2009. Alms bok från 2002 har tidigare analyserats av Kjell Härenstam bland annat där han i sin rapport för skolverket 2006 lade fram sina resultat. Anledningen till att jag ändå valde att undersöka Alms bok är att den nyligen kommit ut i en reviderad version samt att det är intressant att jämföra resultaten av en reviderad bok.

Boken *Religionskunskap* riktar sig till elever i gymnasiet som undervisas i religion A och det är förlaget Natur och Kultur som ansvarar för utgivningen av kursboken. Författaren skriver i förorden att en hel del förändringar som nya formuleringar av meningar, feminism inom religion, utökning av kapitlet ”människan och gud”, mer betoning på religionens roll i politiken finns med i den nya upplagan. Boken är enligt Alm även helt granskad och bildmaterialet har setts över där nya bilder tagits med (Alm:2009). Enligt förorden är det alltså en hel del förändringar som genomförts och det är därför relevant att granska denna nya upplaga.

Den andra läroboken heter *Religionskunskap A, en mosaik* och är skriven av Olov Jansson och Linda Karlsson år 2009. Boken är tryckt av Bonniers och är en ny bok som riktar sig till gymnasieelever. I min forskningsöversikt har jag inte hittat tidigare analyser av denna bok eftersom att det är den allra första upplagan, vilket gör undersökningen desto mer intressant och relevant i arbetet med att besvara syfte och frågeställningar.

Urvalet av religionsböcker är grundade på att tidigare forskning kring läromedlen har behandlat äldre böcker och det finns inte lika mycket forskning kring böcker gjorda eller reviderade under den senare delen av 2000-talet.

Avgränsningar

För att genomföra analysen av valda läroböcker var en tydlig avgränsning nödvändig av religionsläroböcker. Utbudet av läroböcker är oerhört omfattande och mängden böcker att analysera blir med det även stort. I mitt val av religionsböcker valde jag att till en början använda mig av de böcker som används mest i gymnasieskolorna. Men förlagen som är producenter av läromedel anger inte statistik över sålda böcker till skolor runt om i Sverige.

Därför ändrade jag fokus till mer nya religionsböcker som antingen har omredigerats eller är nyproducerade. Läroböcker som tidigare analyserats har jag inte används eftersom att det finns nya och reviderade böcker som nyligen har publicerats som är intressanta att granska.

Vidare avgränsningar som genomfördes var att endast behandla text och bilder i religionsböckerna. Detta innebär att tillbehör till läroböckerna inte analyseras som t.ex. tillhörande lärarhandledningar och CD-skivor. Analysen kommer endast att behandla böcker inom religionsämnet med inriktning på gymnasiekursen Religion A och alltså inte innefatta andra kurser inom religionen samt andra ämnen som berör islam i skolan.

Metod

Till denna uppsats kommer jag att använda mig av en kvalitativ textanalys där texterna analyseras för att lyfta fram om eventuella mönster som kan skönjas.

Otterbeck använde sig av följande utgångspunkter vid en textanalys av religionsböcker:

- General structure of the texts
- Minor errors
- Confusing structures and information omitted
- Tendentious choice of ‘facts’
- The fixation on Islamism and the invisibility of other forms of Islam
- Islam has agency, or the lack of an understanding of power.
- Islamic historiography and Montgomery Watt’s historiography project: a juxta-position of sources

(Otterbeck 2007:5)

Utifrån ovanstående utgångspunkter i Otterbecks modell modifierade jag ett eget förhållningssätt vid textanalysen av religionsböckerna. Det blev därför relevant att undersöka vilka föreställningar kring islam som kommer fram samt med hjälp av vilka formuleringar. Uppsatsen kommer även att baseras på frågeställningarna som behandlar vilka aspekter som lyfts fram samt tonas ner eller i vissa fall bortses. Författaren/författarna till läroböckerna kommer även att granskas kring eventuella egna föreställningar som framställs i texterna samt om det präglar beskrivningarna av islam. Textanalysen kommer även att användas för att undersöka om innehållet i läroböckerna förmedlar information som har orientalistiska tendenser eller om texterna innehåller missförstånd som beror på bristande kunskap kring ämnet. Otterbeck undersökte även om islamism fick utrymme i läroböckerna samtidigt som

andra former av islam inte benämndes. Detta var även en utgångspunkt för min undersökning av texterna som analyserades.

Förutom textanalyser kommer denna uppsats även att behandla bilder som förekommer i läroböckerna. ”Text är inte bara bokstäver, utan också bilder och grafisk utformning” (Pettersson 2008:15) och har därför en oerhört viktig roll i förmedlandet av en viss kunskap eller känsla för det som behandlas. De bilder som används i läroböcker definieras som kunskapsbilder eller instrumentella bilder eftersom att de har en informativ funktion.

Pettersson menar på att läromedelsproducenten har i sin analys av bilder flera olika steg innan bilden används i läroböckerna. Bilden eller teckningen som beställs analyseras vid första tillfället för eventuella ändringar av förlaget för att sedan publiceras i böckerna. Lärare och elever får alltså arbeta med bilder som medvetet blivit valda för att användas som komplement till den tryckta texten (Pettersson 2008:100) Det är därför viktigt för mig att utgå ifrån att bilden noggrant är utvald och bör därför vara relevant och bidra med ytterligare kunskap vid min bildanalys.

I utförandet av analysen valde jag att utgå ifrån Petterssons punkter kring vad som kan analyseras av en bild och sammanställt egna punkter för att genomföra undersökningen ifrån.

- Vad har bilden för funktion?
- Hur kan bilden tolkas?
- Vad har bilden för kontext? I vilket sammanhang placeras bilden?
- Vilka associationer, tankar, föreställningar bidrar bilden till?

(Pettersson 2008:106)

Student: Jamil Akkawi
Södertörns Högskola
HT10
Handledare: Willy Pfändtner
Examinator: Beatriz Lindqvist

860712

För att analysera bilder som förekommer i kapitlen och förklara urvalsprocessen av bilder i läroböcker kommer Pettersons uppsats kring bilder i läromedel att fungera som riktlinje.

Teoretiska utgångspunkter

För att underlätta granskningen av information och kunskap som presenteras i läroböckerna används samtidsforskare inom islam. Göran Larsson har bland annat skrivit ”Att läsa Koranen” som behandlar t.ex. olika tolkningar av Koranen och Koranens framställning. Larssons texter kommer att bidra till att underlätta faktagranskningen av hur Koranen presenteras i läroböckerna.

Anne Sofie Roald arbetar på IMER som arbetar med frågor kring migration och etniska relationer vid Malmö Högskola. I boken ”Islam, historia, tro och nytolkning” presenteras en bild av islam som bland annat behandlar islams uppkomst, historia, lagstiftning och nytolkning. Denna bok ger en bra omfattande grund till beskrivningen av islam som är användbar vid granskningen av läroböckerna.

I antologin ”Att tolka Bibeln och Koranen” behandlas olika tolkningar av både bibeln och koranen där fokuset är på alternativa tolkningar som t.ex. feministisk och modernistisk. Susanne Olsson skriver om islam i en europeisk kontext men även i en svensk kontext vilket är användbart för att t.ex. undersöka om texterna i läroböckerna är distanserade. Olsson skriver även en del om s.k. ”Euroislam” där Tariq Ramadan är en central person i frågan kring islams anpassning till den europeiska kontexten.

Jonas Svensson behandlar i Antologin muslimsk feminism där ett alternativ till den patriarkala tolkningen lyfts fram av både koranen och hadithlitteraturen. Personer som Amina Wadud nämns bland annat som en viktig person inom feministisk islamtolkning.

Utöver ovanstående islamforskare kommer jag vid undersökningen att använda mig av primärtexter som Mohammed Knut Bernströms översättning av koranen och hadithtexter för att visa på eventuella brister i förmedlingen av vissa aspekter.

Postkolonial teori

Enligt Von Brömssen kan postkolonialism definieras på ett flertal olika sätt i en enkel form kan den förklaras som en angivelse till en historisk tid. Den historiska tiden är efter andra världskriget då en avkolonialisering påbörjades och tidigare koloniserade länder blev självständiga. En vanligare förklaring av forskningsområdet är ”postkoloniala teorier”, ”postkoloniala studier och ”postkolonial kritik” denna teoribildning är inte enhetlig utan innefattar ett antal olika perspektiv och utgångspunkter.

Postkoloniala studier enligt Young(Young:2001) som refereras av Von Brömssen innefattar en granskning av makt- och dominansförhållande samtidigt som teoribildningen används för att undersöka mötet mellan olika människor med olika kulturer och dess positiva respektive negativa effekter. (VonBrömssen 2003:25).

Ania Loomba menar på att postkolonialismen inte bör ses som en naturlig efterträdare till kolonialism och dess slut utan man måste ifrågasätta den koloniala dominansen och kolonialismens fortsatta påverkan (Loomba 2005:26). Postkolonialismen innebär med andra ord inte ett slut utan en fortsatt påverkan och kamp för frigörelse av de västerländska diskurser och praktiker.

För att kunna berättiga kolonialismen och genomföra en uppdelning mellan occidenten och orienten tilldelades grovt sett den östra delen av världen en mängd olika europeiska diskurser för att bidra till synen på ”den andre”. Genom att homogenisera en hel världsdel försvann en hel del skillnaderna mellan olika länder i t.ex. mellanöstern och synen blev mer enhetlig. Denna enhetliga syn bidrog till att skapa en diskurs kring ”vi” och ”dem” tänkande där vi är väst och dem är öst.

Kolonialismen handlade inte bara om att erövra och utnyttja länders olika resurser utan Loomba menar på att det även handlade om att omstrukturera ickekapitalistiska

ekonomier för att stärka den kapitalistiska utvecklingen i Europa. Vidare bidrog även kolonialismen till att sprida västvärldens framstegstankar. (Loomba 2005:34). Genom att påverka omvärldens syn även på det ekonomiska kunde imperialismen rättfärdiga sina kapitalistiska idéer som i allra högsta grad bidrog till kolonialiseringen.

Postkolonialism menar på att den europeisk imperialistiska påverkan inte upphörde i och med avkolonialiseringen utan fortsätter fram tills idag att påverka. Postkoloniala studier syftar på att synliggöra och analysera den effekt som kolonialismen fortfarande i allra högsta grad har över sin omvärld.

Postkolonialism har använts inom en rad olika akademiska ämnesområden och ett av de första områden var inom litteraturteori där Homi Bhabha är en viktig person. Språket betraktas utifrån postkoloniala teorier som grundläggande för skapandet av identitet och kolonialismens påverkan har bidragit till att skapa en mall för vad som anses vara det rätta för ett språkligt identitetskapande. (Von Brömssen:27-28).

Det är intresset för språk och identitetsbildande som har belyst effekten av en europeisk historieskrivning och filosofiskrivning där en västerländsk kunskapsproduktion och vetenskap är av intresse för postkoloniala teoretiker.

Inom postkoloniala studier är Edward Said med sitt bidrag "Orientalism" en av de viktigaste teoretikerna inom diskursen. Said menar på att en konstruerad västerländsk diskurs som grundar sig på en uppdelning mellan "Orienten och "Västerlandet" styr hur beskrivandet av orienten konstrueras. Konstruktionen baserar sig på ett utbyte mellan väst och öst där orienten tilldelas uppfattningar inom politik, kultur och socialt men i allra högsta grad även akademiskt.

Enligt Said har människan alltid delat upp världen i olika regioner genom både verkliga och inbillade egenskaper. Orientalismen var inte bara ett rättfärdigande av det koloniala styret utan även innan kolonialismen. Synen på orienten växte fram långt innan då det funnits oändliga upptäcktsresor, krig och handel t.ex. Denna

kunskap stärktes sedan genom kolonialismen och framväxande vetenskap inom bland annat etnologi, komparativ anatomi, filologi och historia. Orienten gavs attribut som, irrationell, fördärvad, barnslig och i det stora hela annorlunda samtidigt som den typiska europén var rationell, dygdig och mogen och i det stora hela normal. Synen på araben som en person med ingen energi och initiativförmåga, slug och grym mot djur var också existerande i beskrivandet av den ”andre” Genom kolonialisering och upplysningen skulle vilden tämjas och orienten skulle med det gynnas

I boken ”Orientalism” diskuterar Said skapandet av orienten och menar på att occidentens kunskap kring orienten skapar orienten, orientalen och dess värld. Skapandet bildas genom en maktposition där orienten är ett objekt som studeras, disciplineras och bedöms genom strukturer som bygger på dominans. (Said 1993:40-43).

Problem med Postkolonial teoribildning

Det råder ingen tvekan om att studien av postkolonialismen har påverkat och bidragit till att visa på nya perspektiv och metoder att beskriva omvärlden. Men det finns en del kritik gentemot det postkoloniala perspektivet där utgångspunkten är en marxistisk samhällssyn. Genom att fokusera på kulturella strukturer försvinner det ekonomiska perspektivet som bidrar till att en ojämlig ekonomisk struktur kan upprätthållas. (Von Brömssen 2003: 34)

Ania loomba problematiserar begreppen kring imperialism och kolonialism och menar på att begreppens definition har ändrats genom historien. Imperialismen kan existera utan kolonier som t.ex. den amerikanska imperialismen men kolonialismen kan inte fungera utan kolonier. (Loomba 2005:21).

En annan vanlig kritik som förekommer är att beskrivandet av postkoloniala teorier anses vara oerhört svårlästa och befinner sig i en diskurs som inte anses vara riktat till ”folket” utan mer till en akademisk elit. Texterna kritiserar för att vara en produkt av en västerländsk akademi och med det inte bidra till att kritisera. Forskarna inom

Student: Jamil Akkawi
Södertörns Högskola
HT10
Handledare: Willy Pfändtner
Examinator: Beatriz Lindqvist

860712

ämnet använder sig av de verktyg som en västerländsk diskurs anser vara riktig och många teoretiker har en akademisk bakgrund i ett västerländskt land.

Postkolonialismen existerar och även om teoribildningen innefattar en del olika förklaringar råder det ingen tvekan om att detta är ett fenomen som kan appliceras på denna uppsats. Bidrar våra läroböcker inom Islam till att skapa en bild av religionen som någonting främmande och distanserat? Används kristendomen representerat av väst som en mall i jämförandet av Islam och i bildandet av ”Vi” och ”Dem”?

Undersökning/analys

Läroböckerna har undersökts där det är möjligt utifrån liknande teman där båda böckernas innehåll har granskats utifrån teoretiska utgångspunkter. I första delen av undersökningen används samtida islamforskare för att visa på eventuella faktafel eller bekräftande av viss kunskap. Undersökningen innehåller även en bildanalys där bilderna som används i läroböckerna granskas. I den senare delen av undersökningen granskas innehållet med hjälp av de postkoloniala teorierna.

Islams framväxt och historien om Mohammed

Alm

I kapitlet Islam börjar författaren Alm med att beskriva profeten Mohammeds första uppenbarelser samt kort om tiden innan den gudomliga förmedlingen av koranen. Det nämns att Mohammed levde ett relativt enkelt och fattigt liv tills han träffade en rik änka som ändrade detta (Alm 2009:81). Men det nämns inte alls är att denna änka var Khadije en centralfigur i Islams historia då hon blev den första muslimen genom att tro på profeten och Allahs ord. Islam men även de andra Abrahemitiska religionerna har anklagats för att vara för patriarkala och att kvinnliga personer inte är representerade i religionsbeskrivningen. Därför är det oerhört viktigt att lyfta fram de kvinnliga individerna som har en betydelse inom religionen och i detta fall Khadije som var en stark och självständig kvinna som kom att konvertera och bli den absolut första muslimen. Roald menar på att till en början trodde inte Mohammed att uppenbarelserna kommit från Gud. Det var Khadija som övertygade honom om att de hade ett gudomligt ursprung (Roald 2005:38).

Vidare står det att som en följd av en Mohammeds rikedom kunde han dra sig tillbaka och ägna sig mer åt meditering(Alm 2009:81). Detta är självklart problematiskt då giftermålet kan tolkas en aktion för att tjäna pengar och ger inte lika mycket utrymme för andra kärleksbaserade tolkningar. En annan problematik är den att rikedomen

ledde till att Mohammed enligt Alm kunde dra sig tillbaka och ägna sig åt meditation. Är denna beskrivning helt korrekt? Texten som är formulerad menar på att den andliga sidan av muslimernas profet inte kunde utvecklas utan kapital trygghet. Som muslim kan detta anses vara oerhört kränkande och bidra till att förminska den spirituella beskrivningen av Islam.

I läroplanen texter som behandlar värdegrund står det följande:

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på.

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla. (Lpf 94:3)

Utdraget menar på att skolan ska arbeta för att främja människolivets okränkbarhet och genom att genomföra en sådan banal och felaktig beskrivning av muslimernas största profet har värdegrunden inte främjats eller uppfyllts.

Vidare i boken beskrivs Mohammed som en stark politisk och social ledare som fått en hel del anhängare. Genom att plundra Meckas handelskaravaner så gav folket i Mecka upp sitt motstånd.(Alm 2009:82) Den religiösa spridningens bakgrund beskrivs genom att mena på att Mohammed som ”krigsledare” lyckades genom våldsamma metoder att locka till sig flera muslimska anhängare. Uteslutandet av en andliga och fredliga religiösa metoder visar på en ensidig bild av Islams tidiga spridning och bidrar till en syn av Mohammed som en våldsam ledare.

Jansson & Karlsson

I avsnittet kring Mohammed skriver Jansson och Karlsson kring profetens uppväxt innan uppenbarelserna samt giftermålet med den rika änkan Khadije. En tydlig skillnad mellan denna beskrivning och Alms beskrivning av Mohammed är att Khadije får en tydligare roll genom att benämnas med namn samt att hon blev den

första muslimen. I 20-årsåldern anställdes Muhammed som karavanförare av den rika änkan Khadidja som han senare gifte sig med.

”Muhammets hustru Khadidja var den första som trodde på uppenbarelserna och hon blev därmed den första anhängaren”(Jansson & Karlsson 2009: 103). Genom att beskriva Mohammeds första hustru som en självständig stark kvinnlig affärskvinna samt den första muslimen, får läsarna kunskap kring viktiga kvinnliga personer i muslimsk religionsbeskrivning. Detta är inte vanligt i religioner som t.ex. de abrahamitiska där kvinnorna oftast tillsätts en mindre framträdande roll.

Jansson och Karlsson berättar även om Mohammeds spirituella sida och menade på att han ofta gav sig ut i stillhet utanför staden för att reflektera över livet och samhället. Men hur detta har tolkats av muslimer benämns inte, utan det nämns utan att diskuteras kring olika tolkningar som t.ex. Sufismen där meditation är centralt och baserat på Mohammeds agerande. Sufismen hade en uppbyggnads period från 800-talet och framåt där tankegångarna lade grund för nutidens sufism. Tanken kring att kärleken till Gud ledde till en mystisk förening var central och genom att *fana* (utslocknande, förintelse) och *Baqa* (förblivande, evigt vara) kan en samexistens med Gud råda. Gud låter individen genom fana dö bort från sig själv för att leva i honom och denna form av evig existens är möjlig genom baqa. (Roald 2005:174). Det förekommer tolkningar av Koranen och haditherna utifrån en sufistisk mystisk syn och ett exempel på detta är Mohammeds färd till himlen där han tack vare Guds förmåga färdades från den heliga moskén till Jerusalem för att be tillsammans med de tidigare profeterna.

“STOR är (Gud) i Sin härlighet, han som under natten förde Sin tjänare från den heliga Moskén till den fjärran böneplatsen, vars omgivning Vi har välsignat, för att visa honom några av Våra tecken; Han är Den som hör allt, ser allt.” Sura ”Al-Isra (Den nattliga resan) (Bernström:2002:473)

Innehållet i denna Sura har även nämnts i hadithlitteraturen och har tolkats av vissa sufier som en andlig resa som Mohammed upplevde genom meditation och temporär fana.

Inriktningar: Sunni och Shia

Alm

Alm skriver sedan vidare om livet efter Mohammeds död och hur ledarskapet fördelades. Det nämns en del om splittringen som en följd av oenighet kring vem som skulle leda Islam efter Mohammed där vissa ansåg att den mest lämpade skulle ta efter och andra att endast personer som är släkt med profeten kunde ta över ledarskapet. Sunnimuslimer kom att mena att Mohammed skulle följas av den mest lämpade och Shiamuslimer menade att Ali som både var släkt och svärson till profeten skulle ta över (Alm 2009:82).

Vidare diskuterar Alm kring muslimernas och främst shiamuslimernas beredvillighet att dö för sin tro genom att hänvisa till Ali och Husayns martyrskap i *Karbala*.

Ibland hävdas det att shiiter även idag har en särskild beredvillighet att dö för sin tro. Detta skulle då vara en del av förklaringen bakom vissa självmordsattentat i Mellanöster under senare år. Har Ali och Husayns tragiska öden blivit mönsterbildande? Det kan verka så (Alm 2009:83).

Visserligen skriver Alm att det endast är en liten andel som ägnar sig åt detta och att de flesta muslimer tar avstånd från våld och martyrskap. Men varför väljer Alm att lyfta upp denna beskrivning? är den nödvändig? Elever som läser detta får en förklaring som inte är representativ för majoriteten och denna förklaring får legitimitet och genomslagskraft som kan bidra till distansering och främlingsfientlighet. Det är däremot tacksamt att sedan förklara att självmordsattentat inte är någonting som både sunni och shia tar avstånd ifrån. Härenstam kritiserar

denna beskrivning av shiitisk tro som Alm i 2002 års upplaga av samma religionsbok och menar att:

Förklaringar av detta slag ger naturligtvis ett intryck av Islam som är i konflikt med värden som människolivets okränkbarhet. Det kan då vara på sin plats att påpeka att man kan finna martyrer i många andra sammanhang än religiösa och i andra religioner än Islam. (Härenstam 2006:26)

I 2009 års upplaga är denna beskrivning kvar men har reviderats med en förklaring om att detta inte är helt representativt för alla muslimer samt att det inte alltid har ett religiöst sammanhang. Men är denna beskrivning relevant att använda?

Jansson & Karlsson

I Jansson och Karlsson nämner bakgrunden till inriktningarnas uppkomst genom att behandla oenigheterna kring Mohammeds efterträdare. Sedan följer en kort presentation kring sunni och shia där vissa skillnader belyses. Diskussionen kring martyrskap inom shiaislam omnämns även av Jansson och Karlsson där det står: *Eftersom att både Ali och hans son Hussein dog i en kamp för den rätta tron anses de vara martyrer. Martyrskap har därför kommit att bli en viktig tanke i shiaislam”* (Jansson & Karlsson 2009:107). Det framgår för det första inte vad för sorts martyrskap som har blivit en viktig tanke i shiaislam. Ordet martyrskap kopplas gärna ihop med självmordsattentat eftersom att det har förekommit i media bland annat. Eftersom att det finns flera olika former av martyrskap handlar det inte alltid om att offra sitt liv utan en sorts martyrskap kan även vara en innerlig uppoffring. Detta framgår inte i texten utan sätts i kontext med Ali och Husseins död för tron vilket kan ge väldigt begränsat tolkningsutrymme för läsaren. Shiamuslimer är inte heller en enhetlig grupp utan alla har inte samma uppfattning kring martyrskap vilket inte heller nämns i texten.

Heliga skrifter

Alm

Alm skriver i det inledande avsnittet om Islams heliga skrifter:

Islam finns alltså i många länder runt om i världen. Därför finns det skillnader i både tro och livsstil muslimer emellan. Men i den stora muslimska världen hålls samman av islams tre viktiga textsamlingar: Koranen, sunna och sharia. (Alm 2009:83).

Alm belyser en viktig aspekt till en början och menar på att det finns olika syn på tron runt om i världen och att Islam finns i många länder. Däremot faller hans argumentation genom att han själv sedan menar på att ”den stora muslimska världen” hålls samman av tre viktiga textsamlingar. Det som är problematiskt är att påstå att det finns en stor muslimsk värld och på så sätt mena på att det är ett enhetligt geografiskt område. Samtidigt som texten då bidrar till att distanserar muslimer och islam från det västerländska geografiska området. Det går inte att tala om en muslimsk värld eftersom att muslimer lever runt om i hela världen det är inte en fråga om en tydlig uppdelning. Vidare har sharia inte samma genomslagskraft bland alla muslimer eftersom att en hel del väljer att skilja politik och lagar ifrån religion.

I avsnittet som handlar specifikt om Koranen berättas det om hur texterna kom fram genom uppenbarelser från Gud till Mohammed. Eftersom att Mohammed var analfabet var han tvungen att få hjälp av en sekreterare enligt Alm jag citerar:

Det han hörde förkunnade han för sina anhängare. Det lärde sig hans uppenbarelser utantill, och många skrev säkert ner dem. Muhammed själv var inte skrivkunnig, men hans sekreterare Zayd skrev ner uppenbarelserna. Så kom islams heliga skrift, Koranen till. (Alm 2009:84).

Göran Larsson menar att enligt merparten av icke-muslimska forskare är diskussionen kring Koranens redaktionshistoria oerhört komplicerad och det råder ingen konsensus kring när Koranen sammanställdes. Men för merparten av muslimer finns det två

olika processer som kan förklara sammanställningen. Antingen sammanställdes Koranen under Mohammeds tid eller efter hans tid. Al-Bukhari (810-870) menar på att sammanställningen började redan under Abu-bakrs tid (632-634) för att säkerställa traderingen av Korantexterna. Den andra processen av sammanställningen betonar Uthman ibn Affan (Kalif 644-656) som var den tredje kalifen i ordningen som med hjälp av Zayd ibn Thabit, Abd Allah ibn al-Zubari, Said al-As och Abd al-Rahman ibn Harith ibn Hisham sammanställde Koranen. (Larsson 2006:15-16).

Framställningen av Koranen beskrivs i ovanstående utdrag och menar på att Zayd som var Mohammeds sekreterare antecknade ned uppenbarelserna. Jag återkommer till Zayd som sekreterare men börjar med att belysa avsaknaden av Kalifen Abu Baker som var en av de viktigaste personerna i nedtecknandet av Mohammeds uppenbarelser. Det är oklart kring vilken Zayd det är som Alm talar om när han nämns som en sekreterare till Mohammed. Jag har i min granskning av muslimska texter som Koranen och Haditherna hittat två personer med förnamnet Zayd. Den första heter Zayds hans fullständiga namn är Zayd ibn Haritha. Ibn Haritha var tidigare en slav som köptes utav Mohammeds fru Khadije och som Mohammed senare kom att adoptera. Notera att adoption inte är accepterat bland majoriteten av muslimerna men detta var innan Mohammed fick sina första uppenbarelser från Gud. Ibn Haritha kom sedan att bli den första personen att konvertera till Islam och kallades av många för Ibn Mohammed alltså Mohammeds son. Historierna kring Zayd finns t.ex. i Hadith berättelserna där hans militära delaktighet och hans martyr död oftast är nämnd (Läs t.ex.: Berättare: Aisha, Bok: Sahih Bukhari vol 2, Hadith nr:392).

Zayd nämns även i Koranen:

[33:37] Minns [Muhammad] vad du sade till honom som Gud visade Sin nåd och som du själv visade stor välvilja: "Behåll din hustru och frukta Gud!" Och av rädsla för människorna gömde du inom dig vad Gud skulle ge till känna, fastän du inte bör frukta någon utom Gud. Men då Zayd skilde sig från henne gav Vi henne som hustru åt dig för att [visa att] ingenting

hindrar en troende att ingå äktenskap med sin adoptivsons hustru, sedan bandet mellan dem har upplösts. Guds vilja måste ske. (Bernström:2005:730).

Det råder därför inget tvivel att Zayd ibn haritha var och är en viktig person han är en av de s.k. Sahaba som innebär att han är en av få som omnämns med namn i Koranen. Därför är framställningen av Zayd som en sekreterare oerhört problematisk och felaktig eftersom att han var Mohammeds mawla (son) och en av Islams första anhängare.

Men vid vidare forskning kring den andra personen vid namn Zayd fann jag Zayd ibn Thabit som levde fram tills år 655. Denna man arbetade för Mohammed och hans yttersta ansvar var att skriva ned Mohammeds uppenbarelser. Det är alltså med största sannolikhet denna Zayd som Alm talar om. Det krävs en del kunskap kring Islam för att ta reda på vem denna sekreterare var och därför bör Alm vara tydligare med att förklara personer ytterligare.

När Koranens roll och betydelse nämns står det följande:

Muslimerna betraktar Koranen som Allahs ord till människorna. Den kan alltså inte ifrågasättas utan har absolut auktoritet. Under många sekel har den varit basen för de islamiska länders lagstiftning. I många länder är den än idag, ungefär som Bibeln tidigare var basen för kristna länders lagar. (Alm 2009:84).

Denna beskrivning menar att Koranen än idag är en bas för islamiska länders lagstiftning. Detta kan stämma till viss del eftersom att det finns länder som t.ex. Iran och Saudiarabien som har en klar och tydlig sharia som styr lagstiftandet. Det är däremot inte många länder som använder Koranen som bas eftersom att Koranen inte är en skrift som i stor omfattning innehåller lagar och bestämmelser som en del tror. I hadithtexterna och Mohammeds sunna finns majoriteten av bestämmelserna och lagar som används som en utgångspunkt för att utöva religionen .

Det finns även en tydlig orientalistisk beskrivning av Koranens betydelse där kristendomens bibel enligt Alm inte längre är bas för kristna länders lagar. I den islamiska världen används Koranen som bas samtidigt som den kristna världen inte längre gör detta. Här skapas en tydlig distanserad ”vi och dem” kontext där muslimerna efter många sekel fortfarande är beroende av Koranen samtidigt som kristna inte ser bibeln som ett verktyg för lagstadsplan. Bibeln och kristendomen spelar en stor roll för länder runt om i världen än idag. Det svenska samhällets moral och etiklära är till stor del baserad på kristendomen detta syns t.ex. i lagar som stiftats, läroplanerna och kursplaner inom t.ex. religionsämnet där kristendom har en särställning gentemot de andra religionerna. I USA har kristendom en stark ställning bland politiken där vågor av kristen konservativ tro i form av t.ex. Tea party rörelsen är på framåtmarsh. I stora delar av Sydamerika har pingströrelserna växt och med det även det den politiska påverkan.

Det finns en hel del andra exempel som visar på att beskrivningen som Alm framställer inte helt är oproblematiserad utan religion har en påverkan på samhället och i vissa länder mer tydligt än andra.

Jansson & Karlsson

Jansson och Karlsson skriver kortfattat kring Koranen och ger inte en utvecklad beskrivning kring texterna. Diskussioner kring Koranens framställning, sammanställning, betydelse, användning benämns inte utan den konkreta informationen som görs tillgänglig är knapphändig.

Rubriken till Sunna lyder: ”*Sunna- kompletterar Koranen*” Men även om rubriken är inbjudanden så får läsaren aldrig ett tydligt svar kring hur sunnan kompletterar Koranen. Detta skrivs kring sunnan:

Med tiden växte det fram en muntlig regelsamling som kallas *sunna*. Den bygger på *hadith*, berättelser om Muhammeds liv, handlande och uttalande i olika situationer. *Hadith* fördes vidare muntligt innan de samlades och skrevs ned. Det finns sex sådana samlingar, Utifrån

profetens handlande i berättelser tolkar man vad som är rätt handlande i en liknande situation idag. (Jansson & Karlsson 2009: 106).

Svaret på hur sunnan kompletterar Koranen är kortfattad och summeras i den sista meningen i utdraget och sunnan och haditherna förklaras utan att problematisera eller utvecklas. Framställningen av Sunna och haditherna bygger en muntlig tradering av män och kvinnor som t.ex. vistades kring Mohammed och återberättat händelser som ger riktlinjer, förhållningsregler kring levnadssätt och rätt utövande av islam efter Mohammeds agerande. Vidare är det fördelaktigt att benämna hur olika hadither rättfärdigas genom att följa traderingskedjan (Isnad) som förhoppningsvis slutligen ska leda till Mohammed. Anne-Sofie Roald menar att behovet av isnad uppkom när det under 700 och 800-talet var flera tusen hadither i omlopp där vissa hade god trovärdighet samtidigt som andra var uppiktade för att gynna t.ex. ett politiskt motiv (Roald: 2005:89). I diskussionen kring Hadither kan ytterligare en central kvinnlig gestalt inom islam nämnas genom att skriva om Aishas tradering av hadither. Aisha var Mohammeds fru efter Khadije och den person som traderat mest hadither som anses vara trovärdiga enligt Isnadsprincipen.

Roald talar om hadithlitteraturen och menar att många berättelser handlar om profetens roll i lösandet av tvister t.ex. inom familjerätt, giftermål, skilsmässa. Dessa hadither har blivit normgivande inom islamisk tradition och inom profetens privatliv är det främst hans hustrur som har uttalat sig i hadithlitteratur. Kvinnorna hade en viktig funktion som förmedlare under den allra äldsta perioden då islam formades. Vidare menar Roald på att även om Koranen är den viktigaste källan till muslimsk fromhet har haditherna varit betydelsefulla speciellt för vissa riktningar inom islam. (Roald 2005:52,89).

Jansson och Karlsson menar att utifrån profetens handlande i berättelse kan man tolka vad som är rätt att agera idag. Men i dagens samhälle står islam inför en hel del nya utmaningar som tillkommit genom olika moderniteter. Dessa nya utmaningar kan inte alltid bemötas genom att utgå ifrån Mohammeds sunna och Jansson och Karlsson

väljer att inte heller nämna fatwans betydelse i hanteringen av nyuppkomna utmaningar.

Sharia

Alm

För att lösa och ge svar till hur en muslim ska förhålla sig till nya utmaningar och situationer menar Alm på att man använder sig av lärda muslimska personer som genom analogier eller ”likheter” i Koranen och sunnan tolkar fram ett nytt svar.

Anta att man har ett problem som inte regleras av i vare sig Koranen eller sunna, till exempel frågan om en muslim får dricka whisky eller inte. Man undersöker då om det finns något liknande problem som Koranen eller sunnan reglerar. Nu är det förbjudet att dricka vin enligt både Koranen och sunna. Och vin och whisky har stora likheter: alkoholinnehållet, berusningseffekten och även skadeverkningarna. Därför kan man dra slutsatsen att förbudet mot vin också gäller whisky. (Alm 2009:85).

Ett bra och tydligt exempel på hur en ny utmaning kan lösas genom att undersöka likheter med problemet. Däremot bör Alm nämna att idag är det oerhört vanligt för muslimer att använda sig av *fatwas* där frågor kring olika livssituationer ställs till lärda religiösa individer (Mufti). Eftersom att det finns olika inriktningar inom Islam som t.ex. olika religiösa skolor kan ett svar på en fatwa ibland variera vilket innebär att fatwas har olika stor betydelse beroende på vilken ”skola” som den frågande tillhör. Idag finns det ett stort urval av hemsidor där muslimer kan ställa sina frågor och eftersom att det då kan genomföras anonymt har frågorna kunnat behandla det mesta inom tron som t.ex. HBT frågor som vid muntligt framställda frågor som tidigare inte alltid kom fram. Larsson menar på att fatwor används i stor utsträckning som icke-bindande juridiska svar på frågor kring hur muslimer ska utforma sina liv på ett sådant sätt att det både kan vara trogna muslimer och samtidigt delaktiga i det moderna samhället. Vissa frågor rör sexualitet och relationer som tidigare av olika skäl varit problematiska i ett fysiskt möte i verkligheten (Larsson 2006:119).

De fem pelarna

Alm

Mycket i berättandet av Alm har en utgångspunkt i ett jämförande mellan kristendomen och islam som en sorts motpol. Kristendomen får en sorts normativ position gentemot Islam och förklaringar och exempel tas från vad som ”vi” i den kristna västvärlden utövar inom Kristendomen. Jag ska ge ett exempel på detta när Alm talar om Bönen som är en av Islams fem pelare:

Man kan be var som helst. Hela världen är ju Allahs skapelse, och han är lika nära på varje plats. Men gemenskap mellan de troende är viktig. Därför försöker muslimer åtminstone en gång i veckan, vid fredagens middagsbön, be tillsammans med andra. Det gör de i Moskén, gudstjänstlokalen. Men fredag är inte ”Islams söndag”. (Alm 2009:87).

Muslimer samlas för att be fredagsbönen (salah al- juma) som infaller samtidigt som middagsbönen (salah al- asr) men denna. Muslimer som genomför bönen ber fem gånger per dag dessa böner har olika mängd ”rakat” alltså antal gånger som personen går ned på knäna under en bön. Fredagsbönen har två ”rakat” och innefattar inte en av de ordinarie fem böner. Alm menar på att det är middagsbönen som ska genomföras vid fredagsbönen detta stämmer alltså till viss del sett till tidpunkten men bönritualen och längden på bönen varierar från den vanliga middagsbönen. Roald förklarar fredagens middagsbön genom att skriva att den infaller när solen har nått middagshöjd och att bönen kan genomföras i en moské eller i en mindre grupp. De fem dagliga bönerna följer dagens rytm. Morgonbönen bes vid gryningen, middagsbönen bes när solen har nått sin högsta punkt på himmelen, eftermiddagsbönen när solen står mitt emellan sin högsta punkt och horisonten, solnedgångsbönen när solen har gått ned och slutligen kvällsbönen när allt dagsljus försvunnit (Roald 2005:150-151).

Sedan används begrepp som att fredag är ”Islams söndag” eftersom att utgångspunkten för förklaringen kommer från kristendomens söndag där vissa kristna

går till kyrkan. Vilket innebär att texten är riktade till elever med kristen bakgrund eftersom att läsaren förväntas uppleva igenkänning genom den egna tron.

Vidare i texten skriver Alm:

I större Moskées finns heltidsanställda imamer som leder bönen, predikar och undervisar i Koranen” Men sunniterna, den största inriktningen inom Islam har inga präster. (Alm:2009:87).

Inom både shiitisk och sunnitisk Islam finns det en hel del imamer eller mullor som dem även kallas Genom att påstå att Sunniislam inte använder sig av präster ser jag inte som en sanning utan för det första är användandet av präst felaktig eftersom att detta har en betydelse inom Kristendomen. Genom egen erfarenhet har jag haft kontakt och bevittnat Sunnitiska imamer som har haft hand om bönen, undervisat Koranen och predikat.

Vidare diskuterar Alm kring kvinnans position under böneutövandet i moskén och skriver:

Kvinnor får delta i bönen i moskén, men ofta ber de istället i hemmet. Om de ber i moskén står de i de bakre leden, eller bakom ett skynke eller på en läktare. Inom Islam undviker man att blanda könen” (Alm 2009:87).

Jag har markerat i utdraget att Alm menar på att Islam undviker att blanda könen som en slutsats och ett faktum. Det är inte fullt så enkelt att dra en sådan slutsats om en sådan omfattande religion som Islam är i dagens värld. Islam är inte en enhetlig religion där alla människor tycker och tänker samma utan det finns en mängd olika tolkningar och perspektiv som delar och enar muslimer. Alm sätter inte meningen i en tydlig kontext utan meningen lämnar läsaren undrande och fri att tolka Islam som en religion där män och kvinnor inte skall vistas i tillsammans punkt slut. Men om Alm menar och är tydlig med att män och kvinnor inte vistas tillsammans i moskén under bönetid är antagandet mer relevant än ett allmänt påstående. De islamiska rättskolorna

förbjuder inte kvinnor och män att be i samma bönelokal däremot är det förbjudet för männen att komma till kvinnornas bönerum. Detta har sin historia i haditherna där kvinnorna bad längst bak i moskén och kvinnorna framför dem. Det finns alltså inget förbud mot att kvinnor och män ska vistas i samma bönelokal men tolkningar av hadither t.ex. har lett till att kvinnor i praktiken har förbjudits (Roald 2005:160).

Under denna rubrik presenterar Alm Islams fastemånad *Ramadan* och skriver att:

De år Ramadan infaller under sommaren är påfrestningarna störst - i Kairo på grund av hettan, i Kiruna därför att solen aldrig går ner. I nordliga länder tillämpar muslimer särskilda regler. Man bestämmer ett klockslag för dagens början och ett för dagens slut, oavsett hur solen betar sig. (Alm 2009:87).

Det må stämma att fastemånaden är som mest påfrestande under sommaren men detta innebär inte att muslimer i nordliga länder bestämmer en tid själva när fastan ska starta respektive sluta. Det vore intressant att ta reda på hur Alm argumenterar för påståendet eftersom att Ramadan i år 2010 startade under sommaren. De flesta muslimer som fastar tar det på allra största allvar och att själv bestämma en tid då fastan startar och slutar är ofta helt otänkbart. Däremot finns det fatwas som talar om för muslimer i nordliga länder att följa närmaste muslimska land. t.ex. Men fatwas har inte samma auktoritet som t.ex. Koranen eller starka hadither med en god "Isnad" (traderingskedja) och följs därför inte av alla muslimer.

Här är ett exempel på en fatwa som behandlar en fråga kring att fasta i ett nordiskt land:

Fråga

Assalaamu alaikum I live in western country where the summer days are longer and even sometimes the sun shines for 24h a day. We have been fasting Ramadan months the summer according to the time of Makka and then fast again the same month the wintertime to make sure we won't miss any. I would like to know if that is ok also like fasting the Mondays and Thursdays and the days of full moon it is very important to my family and I to keep tight to

Islam in all ways possible. All this is according to our time but when the summer comes we can't fast 23 to 24h so we do it Makka time. Also it is important to fast Ramadan it time with all Muslims when it is in summer Insha'Allah. Hope you to help us in this matter jazakumullah khair.

Fatwa

All perfect praise be to Allaah, The Lord of the Worlds. I testify that there is none worthy of worship except Allaah, and that Muhammad is His slave and Messenger.

If the sun shines for 24 hours a day in your country and never sets, then you should fast and break the fast according to the timing of the nearest country to you where the sun rises and sets; this applies to obligatory and supererogatory fasting.

However, if the fasting person finds hardship in fasting to an extent that he is unable to continue the fasting due to the extreme length of the day, then it is permissible for him to break the fast according to the necessity only [and not eat his fill] and then make up for that day whenever he is able to do so. As regards supererogatory fasting, one is not obliged to make up for the day he broke the fast.

<http://www.islamweb.net/emainpage/index.php?page=articles&id=152755>).

Detta var bara ett exempel på hur problemet som Alm tar upp med fasta kring sommaren kan lösas. Det är viktigt att betona att fatwan återigen inte har en validitet bland alla muslimer utan kan fungera som en riktlinje för de personer som är berörda. För Alm att skriva att muslimer som en enhetlig grupp i de nordliga länderna har samma tillvägagångssätt tyr sig oerhört problematisk.

Jansson & Karlsson

I detta kapitel nämns pelarna inom islam och i avsnittet kring bönen står det bland annat följande:

Många muslimer saknar möjlighet att be alla fem böner vid rätt tidpunkt. Det kan exempelvis vara svårt för en muslim i Sverige att gå ifrån under arbetstid. De flesta löser detta med att be flera böner vid samma tillfälle. (Jansson & Karlsson 2009:110).

Efter att rutinerna kring bönen med renlighet och utförande kopplas bönen till en svensk kontext vilket bidrar till att minska distanseringen av religionen och bönen. Religionen konkret när exempel på hur bönen utförs samt vad detta innebär för vardagen i Sverige blir den muslimska religiositeten.

Innehållet i avsnittet kring fastan förmedlar hur fastan går till och under vilken tidpunkt däremot fattas det en del för att ge en tydligare helhetsbild. Författarna nämner att personer som fastar ska avstå från mat och dryck under soltid. Däremot nämns inte att intag av cigaretter och sexuell kontakt t.ex. inte för tillåten. I villkoren för vem som ska fasta finner jag bara en förklaring där personer som blivit religiöst myndiga innefattas. Jag undrar vad är religiöst myndig enligt islam? Det vore tacksamt för läsaren att veta detta eftersom att det enligt Jansson och Karlsson styr över vilka som ska fasta. Men faktum är att det finns fler faktorer som avgör förutom åldern för religiöst myndighet.

I Koranen sura 2 ”Al-Baqarah står det följande kring fastan:

TROENDE” Det är en plikt för er att fasta, liksom det var en plikt för de som levde före er- kanske skall ni frukta Gud. (Fastan skall vara) ett begränsat antal dagar. Men den av er som är sjuk eller på resa (skall fasta senare) under motsvarande antal dagar och de som har möjlighet skall som offer ge en nödställd att äta. Och den som självmant gör gott utöver vad plikten bjuder (skall finna att) detta kommer honom själv till godo. Och fastan är för ert väl- om ni visste (hur mycket gott den tillför er)! ”

För att ge människor vägledning (inleddes) i månaden Ramadan uppenbarelsen av Koranen i vilket vägledningen klargörs och en måttstock ges med vilken rätt kan mätas och skiljas från orätt. Den av er som ser månens nytändning skall fasta månaden ut. Men den som är sjuk eller (stadd) på resa (skall fasta därefter) under motsvarande antal dagar. Gud vill göra det lätt- inte tungt- för er. Håll (fastan under den förskrivna) perioden och pris Gud som har väglett er- kanske skall ni visa (Honom) tacksamhet.(Bernström 2002:21).

I denna sura står det tydligt att sjuka eller resande inte behöver fasta utan kan istället ta igen missade dagar. Intressant är att i sura 2 183 står det att det är en plikt för er att fasta, liksom det var en plikt för dem som levde före er. Denna mening kan tolkas som en återkoppling till de tidigare abrahamitiska religionerna där fasta även förekommer. Det är alltså inte endast åldern som avgör om en person ska fasta eller inte utan personen ska bland annat vara frisk och inte på resande fot. Utöver tidigare nämna villkor för fastan behöver äldre personer inte fasta samt ammande och gravida.

I samma sura står det även kring sexuell kontakt och tider för fastan:

NATTETID under fastan är det tillåtet för er att komma nära era hustrur. De är en klädnad för er och ni är en klädnad för dem. Gud vet att ni här misstog er och Han vänder Sig till er i Sin barmhärtighet och befriar er från denna börda. Det är rätt om ni ligger hos dem och söker det som Gud har anvisat åt er; och ni får äta och dricka till dess den vita strimman av gryningsljuset kan urskiljas mot nattens mörker. Återuppta då fastan och håll den tills natten faller på. (Bernström 2002:22).

Moskén

Jansson & Karlsson

Jansson och Karlsson skriver om moskén att ”*Muslimernas gudstjänstlokal kallas moské som betyder plats för bön*” (Jansson & Karlsson 2009:110). Till en början kan meningen vara ganska beskrivande men däremot är metoden till förklaringen inte helt oproblematiserad. Genom att skriva ”muslimernas gudstjänstlokal kallas moskén” utgår man ifrån att muslimers gudstjänstlokal är som den normativa kristna motsvarigheten till en kyrka. Utgångspunkten blir kristendomen, och islam har vissa tillbehör och riter som kan förklaras genom att jämföras med kristna instanser som t.ex. kyrkan.

Vidare skriver Jansson och Karlsson:

I traditionell islam kan kvinnor undervisa både kvinnor och män, men endast leda bönen för kvinnor. Enligt reglerna ska inte kvinnor och män förrätta bönen i omedelbar närhet av varandra. Det vanliga är att kvinnor ber bakom männen eller på en läktare. (Jansson & Karlsson 2009:112).

I de flesta moskéer ber män och kvinnor inte sida vid sida och det är männen som leder bönen. Muslimska feminister bedriver ijthad och bokstavligen betyder det ”ansträngning” eller nytolkning av de grundläggande källorna, Koranen och sunna. Förnuftet är oftast en dygd som kopplas samman med feministisk nytolkning och texter får en ny förklaring som tidigare kan ha blivit påverkade av en patriarkal syn. Muslimska feminister brukar ofta avfärda uttalanden och berättelser som uttrycker kvinnofientlighet eller hierarki mellan män och kvinnor som historiska föreställningar. (Svensson 2009:101,102) Amina Wadud blev den första kvinnan att 2005 att offentligt leda en bön för både män och kvinnor. Förutom att bönen leddes av Wadud så bad både män och kvinnor sida vid sida. Detta var självklart oerhört kontroversiellt och Wadud fick både utstå kritik men även hyllningar från muslimer runt om i världen. Detta blev en världsnöhet och Wadud är en av islams främsta feministiska tänkare som tror på en nytolkning av Koranen och haditherna. (BBC [News:2005](#)).

I dagens samhälle har en del ändrats och utrymmet för nytolkning har ökat därför bör läroböckerna belysa vissa nytolkningar även om inte alla får plats i religionsbokens forum. Moderna strömningar som har gett grund till begrepp som ”Euroislam” där frontfiguren är Tariq Ramadan barnbarnet till Hassan al banna som grundade ”Det Muslimska Brödraskapet” i Egypten. Ramadan står för en mer ”Europa vänlig” tolkning av islam där som ska bidra till att muslimer inte ska bli reserverade och passiva i den västerländska kontexten. (Olsson 2009:205) Jansson och Karlsson nämner Ramadans tankar kortfattat i ett tidigare avsnitt som behandlar sunnan vilket visar på tendenser på representation av nytolkningar (Jansson & Karlsson 2009:106).

Regler i vardagen

Alm

I detta avsnitt diskuteras det kring muslimers regler i vardagen. Muslimers rätt mathållning, alkoholförbud, drogförbud och förbud av hasardspel nämns som viktiga punkter i en god muslims liv.

Alm skriver:

En god muslim avstår från västerländskt krogliv med roulett. Enligt Islamisk tro är dessa förbud ett uttryck för Allahs omsorg om människans välbefinnande såväl medicinskt som ekonomiskt. (Alm 2009:88).

Användandet av ord som västerländskt som en motsats av muslimers värderingar leder till att distansera muslimers existens i den ”västerländska” världen. Vad är ett västerländskt krogliv med roulett? Vart och hur har denna mening kommit till? Den förutsätter nästan att det finns ett icke muslimskt västerländskt levnadssätt samtidigt som det finns ett icke västerländskt sätt för en muslim att leva. Utan en tydlig förankring blir meningen endast förvirrande eftersom att muslimer återigen inte är en enhetlig grupp och synen på hur en muslim ska och inte ska vara skiljer sig mellan muslimer.

Omskärelse

Alm

För en pojke är omskärelsen obligatorisk men det utförs även omskärelser på tjejer runt om i världen. Tjejers omskärelse diskuteras även den i boken i följande utdrag:

På några håll i den islamiska världen omskärs även flickor. Det är en smärtsam procedur, och den resulterar i att hon som vuxen inte får större behållning av sitt sexliv. Men den kvinnliga omskärelsen är ingen islamsk sed. Inom större delen av den muslimska världen förekommer den inte alls. I de länder där den existerar verkar den ha funnits innan man övergick till Islam.(Alm 2009:91).

Alm är tydlig med att förklara att omskärelser av tjejer inte är en muslimsk sed utan har funnits innan Islam. Men är det värt att nämna att den genomförs i vissa länder i den islamiska världen? Hör den hemma i beskrivningen av religionen Islam? Omskärelse på tjejer är lika vanligt i länder där kristendomen är dominerande och är det inte ett samhällsproblem mer än en religionsfråga? Genom att nämna omskärelsen i avsnitten kring Islam kopplas denna samhällsfråga felaktigt ihop med religionen.

Islam blir därför bärande av en otacksam debatt som egentligen inte alls hör ihop med religionsutövandet.

Islamism

Alm

I detta kapitel diskuteras det kring Islamism och hur Islamister inte vill att deras länder tar efter västerländska förhållanden. Det blir en hel del politiska inslag i detta avsnitt och frågan är om inte Alm borde skriva detta i en samhällsbok istället för en religionsbok. Det politiska får mycket utrymme samtidigt som den mer spirituella sidan av religionen inte behandlas. Härenstam menar i sin undersökning att läroböcker sällan behandlar Islam utan att nämna islam som en motsats till USA och Europa. (Härenstam 2006:36). Det finns olika former av Islam och en form av fundamentalist är uppenbar men t.ex. mer spirituella sidor som existerar inom Sufism nämns inte alls. Otterbeck menar på att det finns ett tydligt mönster i läroböckerna där Islamism ofta får representera en form av islam samtidigt som andra former religionen bortses eller får alldeles för litet utrymme i texterna (Otterbeck 2007:10).

Muslimsk kultur och konst

Jansson & Karlsson

I religionsboken skriven av Jansson och Karlsson avslutas islamkapitlet med att presentera muslimsk kultur och konst. Sådär står det skrivet om den muslimska religiösa toleransen under 700- 900 talet:

En viktig muslimsk grundidé är religiös tolerans vilket märktes redan under den arabiska expansionen mellan 700- 900 talet. Judar och kristna som ville behålla sin tro fick göra det. De kallades för bokens folk eftersom att Tanak och Bibeln också ansågs innehålla Guds ord

Vidare i avsnittet diskuteras den muslimska kulturens påverkan på det kristna Europa genom muslimsk konst, arkitektur, filosofi, medicin och matematik (Jansson & Karlsson 2009:119).

Detta utdrag är ett exempel på att det går att behandla olika typer av islam och inte bara belysa islamismen som allt för ofta får stort utrymme. Genom att behandla den tidiga muslimska synen och påverkan kan eleverna bilda en uppfattning som inte endast är baserat på fundamentalistiska former.

Bildanalys

Alm

Alm börjar Islamkapitlet med att visa en bild på ängeln Gabriel och där bildtexten lyder:

Ärkeängeln Gabriel på en gammal islamisk målning. Gabriel nämns både i Koranen och Bibeln. För muslimer är han den som meddelade Muhammed att han utsetts till Guds profet. För kristna är han den som talade om för Maria att hon skulle föda Guds son (Alm 2009:82).

Bildens funktion är att ge en bild av Mohammeds första uppenbarelse som förmedlades via ängeln Gabriel. Bilden ska även förmedla genom bildtexten en likhet mellan Koranen och Bibeln eftersom att Gabriel är erkänd inom båda religionerna. Det är allmänt känt att avbildningar inom islam är minst sagt kontroversiellt där vissa tolkningar menar på att det är absolut förbjudet samtidigt som andra menar på att det är tillåtet. Det finns inga suror i Koranen som förbjuder avbildningar däremot finns det tolkningar gjorda från hadither. Ett exempel på en hadith som kan ha bidragit till att ett bildförbud tolkats fram är:

I stuffed for the Prophet (swt) a pillow decorated with pictures (of animals), which looked like a Namruqa (small cushion). He came and stood among the people with excitement apparent on his face. I said, "O Allah's Apostle! What is wrong?" He said, "I have this pillow

for you, so that you may recline on it." He said, "Don't you know that angels do not enter a house wherein there are pictures: and whoever makes a picture will be punished on the Day of Resurrection and will be asked to give life to (what he has created) (Sahih Bukhari: 4:47, traderare Aisha).

Denna hadith kan tolkas som att ett totalt avbildningsförbud råder och detta har sedan med hjälp av andra hadither bidragit till att vissa muslimer anser att det oacceptabelt att avbilda profeter och änglar. Det är därför inte helt otänkbart att bilden av ängeln Gabriel kan leda till att vissa elever som delar uppfattningen av att avbildning är fel kan känna sig kränkta.

Intressant är att Alm i slutet av kapitlet menar på att: *”Avbildning av skapade väsen är i princip förbjudna inom islam. Bildförbudet brukar inte tillämpas när det gäller tidningar, tidskrifter och böcker”* (Alm:2009:94).

Det handlar alltså i Alms fall inte om okunskap utan ett medvetet val att använda sig av en avbildning av ängeln Gabriel i förmedlingen.

I beskrivandet av fredagsbönen för muslimer använder sig Alm av bilder som föreställer moskéer i andra länder än Sverige. På sidan 86-87 används en bild som är tagen i Indonesien för att illustrera fredagsbönen. Bildtexten lyder:

”fredagens middagsbön i en stor moské i Indonesiens huvudstad Jakarta. Indonesien är världens folkrikaste muslimska land” (Alm:2009:86).

Det är viktigt att visa på att religion är universellt för att ge en helhetsbild av t.ex. islam. Men däremot bör även den svenska sidan av islam representeras för att visa på att det inte endast är förlagt i andra länder. Bilderna som visar utövande i andra länder bidrar till att distansera religionen vilket i sin tur kan minska förståelsen och identifikationen med svenska muslimer. Det betyder däremot inte att det är relevant att visa på heliga platser för muslimer som t.ex. Mecka och Jerusalem. I slutet av islamkapitlet står det en halv sida om den stora moskén i Stockholm och ett litet avsnitt kring islam i Sverige. I samma avsnitt finns det två bilder där den ena visar moskéns minaret och den andra en bild på moskéns mihrab. Som läsare kan man få intrycket av att det absolut sista som behandlar islam i Sverige kortfattat existerar för att uppfylla vissa kriterier om att svenska islam ska beröras. Istället bör islam i Sverige genomsyra hela kapitlet och vara en självklar del av beskrivningen av religionen som en icke-distanserad tro.

I samband med att Alm talar om slöjan visas det en bild på en ung flicka i 12-13 års ålder ungefär. Denna flicka bär en slöja som är knuten på ett mer ”avslappnat” sätt än den traditionella uppsättningen. Under bilden står det följande: *”Slöjan ska komma från hjärtat.” Sofia prövar sig än så länge fram lite försiktigt. Så småningom ska hon bestämma sig - börja med slöja på riktigt eller låta bli? (Alm:2009:90).*

Åldern står inte angivet men det är tydligt att det handlar om en ung flicka i tidigt tonår. Bilden kan tolkas som om ett visst tvång innefattas i beslutet av slöjan eftersom att det handlar om en ung flicka och bilden sätts i samma kontext som texten kring slöjan. I texten om slöjan står det att många muslimska kvinnor bär slöja för att hålla isär könen. Den andra förklaringen är även att slöjan är ett sätt att visa på att man vill ta sin tro på ett djupare allvar. På samma sida diskuteras även kvinnlig omskärelse av unga flickor som beskrivs som en smärtsam procedur som resulterar ibland annat ett besvärligt sexliv. (Alm:2009:91). Här spelar kontexten en stor roll i vad bilden förmedlar egentligen, eftersom att bilden utan kontexten kan fungera som ett sätt att visa på valfrihet. Genom att placera bilden i samband med ett avsnitt kring kvinnlig omskärelse, diskussionen kring om islam är kvinnoförtryckande får bilden en annan tolkning.

Jansson & Karlsson

I Jansson och Karlssons urval av bilder framgår det tydligt att innehållet till viss mån har en genomgripande svensk kontext. Jansson och Karlsson beskriver livets skeden som enligt dem är födelsen, giftermål och livets slut. I bilder till dessa tre skeden finner man som läsare endast bilder från utlandet där länder som Brunei vid födseln och USA vid giftermål är exempel på detta.

Anmärkningsvärt är att Jansson och Karlsson diskuterar kring olika högtider som Eid al-fitr, Eid al-adha, Ashura, Mohammeds födsel och visar på tydliga bilder vilka dessa är och hur de firas. (Jansson & Karlsson 2009:114). Högtider är en tid av lycka och visar på både samhörighet och festligheter inom en religion.

Högtider nämns inte alls i Alms bok utan detta har antagligen prioriterats bort och istället har t.ex. kvinnlig omskärelse och islamism getts utrymme. Detta kan innebära att läsaren inte får ta del av mer lyckliga tillställningar som majoriteten av muslimerna utövar istället för avvikande beteende och icke- muslimska uppfattningar som kvinnlig omskärelse.

Bilder har ett tydligt eget språk och kan i samspel med texter bidra till att öka förståelsen kring det som behandlas. Petterson menar på att flera undersökningar har visat att möjligheten att förstå ett budskap är överlägset bäst när bild och text är i samspel med varandra, jämfört med material där bild eller text är enskilt dominerande (Petterson 2008:130). Detta innebär att bilder som används i religionsböckerna är oerhört viktiga i förmedlingen av kunskap. Men om bilderna och texterna inte samverkar med varandra försämras inläringen bland eleverna och bilden eller texten blir enskilt dominerande av förmedlingen.

Analys utifrån ett postkolonialt perspektiv

Syftet med denna undersökning var att granska två olika religionsböcker för kursen religion A i gymnasiet. Undersökningen skulle ta reda på om framställningen av Islam i böckerna speglade ett orientalistiskt beskrivande av religionen. Resultatet visade på vissa tendenser av orientalistiska tankar och förståelse från författarna vid förmedlingen av kunskap kring olika områden.

Texternas i Alms bok innehöll omfattande information samtidigt som fokus i vissa fall föll på aspekter som inte var relevanta eller riktiga. I berättandet kring Mohammeds liv och uppenbarelser nämns det att han gifte sig med en rik änka. Men denna änka hade då och har nu en stor och viktig roll för muslimer eftersom att Khadije var en viktig person i Mohammeds liv och för islams framväxt. I stället fokuserades det vid att hon var rik och genom hennes rikedom kunde Mohammed ägna sig åt meditation. Den spirituella sidan av islam nämns inte alls utan den tydligaste formen av islam som förmedlas är den som är baserad på fundamentalism

nämligen islamism. Det är aspekter som sufism eller viktiga högtider som utelämnas och bidrar till att minska islams harmoniska och meditativa sida.

I avsnittet kring shiamuslimer skriver Alm att shiiter har en beredvillighet att dö för sin tro genom t.ex. självmordsattentat. Detta var självklart oerhört problematiskt och visade på hur författaren är präglad av en syn som liknar främlingsfientliga åsikter. Jansson och Karlsson menade även på att denna beredvillighet till martyrskap bland shiamuslimer existerar. Det är inte fördelaktigt att skriva om att shiamuslimers villighet att begå attentat har sitt ursprung i slaget vid Karbala. Genom att återigen lyfta fram extrema islamistiska aspekter hamnar den andra mer spirituella sidan som majoriteten av muslimerna ägnar sig åt i skymundan. Härenstam menade även han på att denna beskrivning inte var korrekt då dessa attentat inte bara har religiös grund och finns i andra religioner än islam. (Härenstam 2006:26).

Detta är några exempel som visade på att författarens textinnehåll åskådliggjorde vissa aspekter som beskrev islam som en religion där fokus låg på islamism och inte på andra former av islam.

Jansson och Karlssons texter var korta och inte på samma sätt som Alm omfattande men mer konkreta. Däremot kom flera former av islam fram genom att belysa olika tolkningar av samma ämne i Jansson och Karlssons texter. Den svenska kontexten finner läsaren ofta där islam inte blir allt för distanserad utan mer konkretiserad eftersom att exempel ur den svenska vardagen nämns. Texterna var alltså inte lika omfattande utan i vissa fall problematiseras inte det berörda ämnet utan diskussionen lämnas öppen för egen tolkning vilket kan vara bra på gott och ont. Högtider och muslimsk kultur bidrar till att visa på en annan form av islam och islamism blir inte dominerande i Jansson och Karlssons text i samma utsträckning som Alm. Det är självklart viktigt att problematisera och visa på att fundamentalism existerar men problematiseringen bör kompletteras med andra former för att visa på olikheter samt likheter inom samma religion.

Både Alm, Jansson och Karlsson har i delar av islamkapitlet använt sig av orientalistiska beskrivningar av religionen där en homogenisering av muslimer varit vanligt förekommande. Som det framgick i den teoretiska utgångspunkten menade Loomba på att kolonialismens uppdelning mellan occidenten och orienten gjordes möjligt genom en homogenisering av större grupper och världsdelar. Alm har genomgående i texten visat på en sådan beskrivning där begrepp som ”den muslimska världen” och ett exempel på en sådan beskrivning var utdraget:

De år Ramadan infaller under sommaren är påfrestningarna störst - i Kairo på grund av hettan, i Kiruna därför att solen aldrig går ner. I nordliga länder tillämpar muslimer särskilda regler. Man bestämmer ett klockslag för dagens början och ett för dagens slut, oavsett hur solen betar sig. (Alm 2009:87).

I texten drar Alm slutsatsen att muslimer som en enhetlig grupp i nordliga länder har ett gemensamt förhållningsätt gentemot en och samma fråga. Detta kan därför ses som en sorts uppdelning där muslimer homogeniseras för att underlätta beskrivandet.

För att koppla till Edward Saids teorier kring orientalism valde jag att ge ett exempel i beskrivandet av Mohammed och hur spridningen av islam enligt Alm gjordes möjlig.

Tidigare i uppsatsen citerades Alms beskrivning av Mohammed där det menades på att den religiösa spridningen lyckades genom att Mohammed som krigsledare lyckades genom våldsamma metoder konvertera troende. Beskrivningen av Mohammed kan kopplas till beskrivningen av orienten där attribut som, irrationell, fördärvad och barnslig var vanlig samtidigt som den typiska europén var rationell, dygdig och mogen. Araben var slug och grym likt beskrivningen av Mohammed i texten där han var en våldsam krigsledare som erövrade och plundrade handelkaravaner t.ex. Genom att använda sig av begrepp som den muslimska världen bildas en uppfattning av att muslimer är distanserade och inte existerar i den ”västerländska världen”. Said menade på att skapandet av orienten som i detta fall blir

”den muslimska världen” bildas genom en maktposition där orienten blir ett objekt som studeras. (Said 1993: 40-43).

Jansson och Karlssons bok problematiserade och försökte att lyfta fram en svensk kontext vilket motverkar uppdelningen av ”oss” och ”den andre”. Detta fattades i Alms texter där islam tilldelades länder och personer som distanserades från det ”västerländska kristna”. Det är viktigt att utgå ifrån att islam inte endast tillhör länder bortom och denna ”muslimska världen” är inte lika tydlig utan det är uppenbart att islam och muslimer finns i alla världens hörn.

Däremot använder båda böckerna i beskrivandet av islam en ständig jämförelse mellan kristendomen och islam. När t.ex. en muslimsk sed eller händelse ska förklaras använder sig författarna av kristna termer för att konkretisera det som beskrivs. Mallen för religionen blir därför kristendomen där författaren ibland utgår ifrån att läsaren har en kristen förförståelse.

Ett exempel på detta var när Jansson och Karlsson ska beskriva moskén och väljer att formulera sig på följande sätt: *”Muslimernas gudstjänstlokal kallas moské som betyder plats för bön”* (Jansson & Karlsson 2009:110). Som jag nämnde i undersökningen är denna beskrivning baserad på att förklara en muslimsk böneplats och utgångspunkten är att muslimernas vilket blir ”de andra” gudstjänstlokal kallas moskén.

Användandet av språk och begrepp är en sorts maktutövning där beskrivningar av en sak, plats eller händelse innefattas. Bhabha menade på att språket betraktas som grundläggande i skapandet av identitet och mallen skapas av kolonialismens påverkan. När författarna förklarar islam används det ”kristna” språket i förklaringen vilket är en sorts maktutövning eftersom att kristna begrepp får en högre hierarkisk ställning.

Avslutande diskussion

Efter denna undersökning stod det klart att uppgiften som författarna har framför sig inte är okomplicerad. Det är uppenbart att religion inte är statiskt utan i ständig förändring där utövandet bland de troende kan variera beroende på t.ex. olika tolkningar. Går det att skriva om en religion och islam i detta fall på ungefär 15-20 sidor? Det går eftersom att det existerar men vad för krav kan ställas på författarna när utrymmet och ibland kunskapen är begränsad. En viktig egenskap som en författare bör besitta är kunskapen om ens egen okunskap kring ett ämne. Genom att visa på att det finns olika sätt att betrakta och beskriva en och samma sak kan författaren visa på en insikt som ger trovärdighet. För att det är när författaren skriver kring en religion och menar att texten är sann som texten blir ofullständig i brist på egen självkritik. Otterbeck problematiserar kritiken av läromedel och menar även han på att man inte kan kräva för mycket eftersom att utrymmet t.ex. är begränsat. Däremot ansåg han att det går att kräva från författaren att vara tydlig i sin framställning, specificera perspektiven utifrån textens uppkomst, beskriva egna tankar kring författandet, mindre faktafel samt minska beroendet av tidigare läromedel.(Otterbeck:2007:16). Otterbecks krav är inte helt omöjliga och bör uppfyllas av läromedlen för att förbättra standarden på

texterna. I de böcker som jag analyserade fanns det tendenser i Jansson och Karlssons bok av en viss självkritik där andra tolkningar som euroislam och feministiska perspektiv nämndes. Samtidigt som Alm inte alls nämnde alternativa tolkningar utan valde att endast visa på en sida av islam. Alms bok var inte helt ny utan har reviderats vilket innebär att den tidigare har analyserats och kritiserats för sina svagheter. Detta har tyvärr inte inneburit att boken har blivit signifikant bättre utan vissa ändringar har gjorts men huvuddragen finns kvar. Det hade varit fördelaktigt för Alm att skriva en helt ny bok istället för att göra sig beroende av den äldre mallen. Men läromedel drivs av vinst från förlagen och vissa böcker har blivit ett eget varumärke som skolorna anser vara välkända. Jansson och Karlssons bok anser jag vara bättre inte bara för att den är helt ny och inte tidigare getts ut utan för att den har en underliggande

medvetenhet kring islams dynamiska förändring. Som sagt är författarnas utrymme begränsat samtidigt som utrymmet kan vidgas genom att låta eleven bli medveten om den variation som finns samtidigt som läraren har ett ansvar att arbeta vidare med alternativa tolkningar.

Denna undersökning visar på vikten av källkritik inte bara bland elever men även bland lärare. Det som står i böckerna är inte alltid självklart utan bör kritiserats och sättas i kontext för att kunna användas i religionsundervisningen. Vem är det som har det yttersta ansvaret för undervisningen i slutändan? Är det böckerna eller lärarna?

Referenser

Litteratur:

Alm, Lars-Göran, (2009), Religionskunskap för gymnasiet, kurs A, Natur och kultur

Bernström, Mohammed Knut (2005) *Koranens budskap*, Proprius förlag

Härenstam, Kjell, (1993), *skolboks-islam*, Göteborgs Universitet

Jansson, Olov & Karlsson, Linda (2009), Religionskunskap A, en mosaik, Bonnier utbildning

Larsson, Göran (2006) *Att läsa Koranen: En introduktion*, Verbum

Loomba, Ania (2005) *Kolonialism/postkolonialism*, Tankekraft förlag.

Mattler, Jörgen (2008) *Skolbokspropaganda*, Uppsala universitet

Olsson, Susanne (2009), ”*Nutida islamtolkningar i europeiska kontexter*” i Stenström, Hanna (Red), *Att tolka Bibeln och Koranen*, Studentlitteratur,

Otterbeck, Jonas (2007), *What is a resonable demand*, Journal of Ethnic and Migration Studies.

Pettersson, Rune (2008) *Bilder i läromedel*. Göteborg: Graphic systems.

Said, Edward, (1993) *Orientalism*, Ordfronts förlag

Skolverket, *läromedlens roll i undervisningen* (2006)

Svensson, Jonas (2009), ”*Trender i muslimsk feminism*” i Stenström, Hanna (Red), *Att tolka Bibeln och Koranen*, Studentlitteratur,

Von Brömssen, Kerstin,(2003) *Tolkningar, förhandlingar och tystnader: Elevers tal om religion i det mångkulturella och postkoloniala rummet*. Göteborgs Universitet

Elektroniska referenser

Kjell Härenstam, (2006) *Läromedlens roll i undervisningen*, Skolverkets rapport

Student: Jamil Akkawi
Södertörns Högskola
HT10
Handledare: Willy Pfändtner
Examinator: Beatriz Lindqvist

860712

<http://www.skolverket.se/sb/d/1632/a/7509> skolverket granskar

Fatwacenter, Islamweb (2010)

<http://www.islamweb.net/emainpage/index.php?page=articles&id=152755>

BBC News, (2005), <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4361931.stm>